

Előre megfontolt szándékkal

(Részlet egy készülő visszaemlékezésből)

Európa különböző országaiból érkezünk a strasbourg-i prózafesztiválra 2001-ben, már a nyomdászágú antológiát is a kezünkben tartottuk, amiben szerepelünk. Tíz íróval együtt ültem a Mitteleuropa színpadán. Az irodalmi est műsorvezetője mindenkit külön-külön ugyanazzal a kérdéssel szólított meg: mondd el, hogy ki vagy, és honnan jöttél. Ugyanerre válaszolt mellettem Sławomir Mrożek, Ludvík Kundera, Aglaja Veteranyi, Fejtő Ferenc és Kányádi Sándor is, hogy csak azokat említsem, akik már nincsenek az élők sorában.

Előtte sosem kérdezte tőlem senki, holott annyira kézenfekvő egy olyan környezetben, ahol nem ismernek. A többiek sem vették zokon, hogy be kellett mutatkozniuk. Később már magyar nyelvterületen is azt tapasztaltam, hogy az írókat alig ismerik, és talán minden újabb nemzedéknek újra el kell mondani magunkról ugyanazt. Közben arra is rájöttem, hogy talán még egymást sem ismerjük, arra pedig végképp nincs idő, hogy elmondjuk, honnan jöttünk, és kik vagyunk.

Ezért arra gondoltam, hogy egyszer erőt veszek magamon, és végiggördítem hely és önazonosság cseppet sem kézenfekvő összefüggéseim visszaemlékezéseim útját. Kihagyhatatlan az első szakasz, születésem helye, az enigmatikus nevű Darázs. Határában zajlott a mohácsi csata. Az eke gyakran még manapság is rozsdás harciaszköz-maradványokat fordít ki a földből. Innen indult el és kanyargott át a hegyen a történelmi török út, melynek legendája kisgyerek korbomban a bűvöletében tartott: úgy mesélték a helybeliek, hogy valahol ezen az úton ásták el a törökök az aranyhintót.

A falu kedvező földrajzi fekvése vonzotta ide a vincellércsaládokat, hogy a napsütötte hegyoldalra szőlőt telepítsenek, a századfordulóra népes, gazdag vidék lett, hiszen már a vasúti hálózat is elért a Dunáig, így az itteni borosgazdák egyenesen a császári udvarba szállították hordóikban az őshonos borfajtáikat.

A hegy lábánál kanyargó Karasicát artézi források táplálták, a Csele patak mellékfolyója volt. Magyarabb nevén Karassó, a magyar irodalomba a falu

plébánosa révén került be, aki *A Karassó mellől* címmel novelláskötetet írt, első kiadása 1897-ben jelent meg Pécsen, majd a nagy sikerre való tekintettel 1903-ban a budapesti Szent István Társulat adta ki újra. Drámákat és verseket is írt.

Neumayer Ujlaki Kornél Dezső 1899-ben lett Darázs plébánosa, nemesi származására utal már a neve is, amit íróként különféle összetételben változtatott, ezért fordulhat elő, hogy sokszor ugyanabban az irodalmi lexikonban több helyen is szerepel.

Bohém életet élt, egy félreeső kisebb nemesi kúria volt az otthona, a paplakot nem is vette igénybe. Személyét már életében anekdoták és legendák övezték, az újbor ünnepére számos más művész társaságában rendszeresen ide érkezett Csók István is, aki a közeli Márokon festette egyik leghíresebb képét, a *Sokác temetőt*. Az itteni sokácok számos más képen is feltűnnek, melyek háttérben a darázi malmot és a falu egyéb jellegzetes helyeit, épületeit láthatjuk.

A plébános azt is megengedhette magának, hogy az egyik karácsonyi ünnepségre Bécsből hozasson egy vonósnégyest, akik kedvenc zeneszerzőitől, a bécsi klasszikusok repertoárjából játszottak. Mindezek a „bűnök” egyházi periratokból kerültek elő, mivel feljebbvalói többször is fel akarták függeszteni, de a nemesi rokonság mindig megtalálta a módját, hogy a pécsi megyeszékhelyen a konfliktusokat elsimítsa.

A nagyszüleimtől is hallottam róla, akik személyesen ismerték. Könyve családai örökség. Az első olvasmányaim *A Karassó mellől*, melyet Neumayer K. Dezső néven publikált. Munkásságát valahol Ambrus Zoltán és Tömörkény István közelében tudnám elhelyezni.

Darázs szülötte Bosnyák István író is, az *Új Symposion* első főszerkesztője, édesanyám padtársa volt a helyi általános iskolában. A két család közeli barátsága máig fennmaradt. Még emlékszem a hatvanas évekre, amikor meglátogattott bennünket, mindig egy nyaláb folyóirattal érkezett, a szüleimnek hozta őket, de már én is ott ültem az asztalnál kisdíakként, és minden bohém íróról hallottam, akiket csak később ismertem meg személyesen. Akkor a felnőttek nem is sejtették, hogy az *Új Symposion* friss példányait előbb olvasom el, mint ők. Meg sem fordult a fejükben, hogy a neoavantgárd szövegek legpikánsabb részeit mazsolázom ki legelőször.

Darázs egy drámai eseménnyel is beírta magát az irodalomtörténetbe. Erre terelték Radnóti Miklóssal együtt az erőltetett menetet. A munkaszolgálatosok a máig meglevő kocsma udvarában töltötték az éjszakát, mielőtt továbbindultak a közeli Mohács felé. Itt kaptak utoljára rendes főtt ételt. A *Razglednicák* mohácsi keltezésű, 1944. október 24-ére datált 3. versének tartalmából arra következtethetünk, hogy darázi helyszínről írt, amerre elhaladtak. Ez lett a bori notesz utolsó előtti verse. Két évvel ezelőtt, a Radnóti-évforduló alkalmából Darázon leplezték le a költő első horvátországi szobrát.

Apám talán éppen a megszállottsága miatt lett földrajz-történelem szakos tanár, levéltárakban, anyakönyvekben búvárkodott, hogy a hiteles adatoknak nyomára jusson. Szívós kutakodásával próbálta igazolni a római származást.

Az impérium széthullása után a császárok a légiónok katonáit meghagyták továbbra is azokon a területeken, ahol szolgálati idejüket töltötték. Nevük felbukkan családnévként a századokkal későbbi adóösszeírásokban is, különösen a törökök voltak alaposak abban, hogy éppen ezen a vidéken részletes jegyzékeket állítsanak össze a lakosságról. A drávaszegi falvak népességét a hiedelmekkel ellentétben nem űzték el, nem mészárolták le, hanem megadóztatták őket. Minden családot egyetlen névvel és a lélekszámmal jegyezték, és még C-vel írtak bennünket: heten voltunk akkor Vörösmarton, gyerekek és felnőttek összesen így megjelölve. A *Notitia Dignitatum*nak azt a részét találta meg apám, amelynek topográfiai tekintetben a legnagyobb hasznát vette, mert az auxilia-riusok közül a lovascsapatokat földrajzi sorrendben tekinti át, és itt akadt ösapánk nyomára.

Laskó a harmadik helyszín a limes mentén, apám itt kapott tanári állást, itt folytatódott az a római kori történet, amely egészen kiskorom óta foglalkoztatott: Laskón Traianus császár uralkodása idején népes kikötőváros volt, melynek piaca világhírű hajósoktól, mutatványosoktól, halas kofáktól, jóvendőmondóktól és kelmeárusoktól volt hangos. A mai templom mögött húzódott a zajos kikötő. A meredek, felfelé vezető, keskeny úton jártak Diocletianus császár lovas katonái. Talán közöttük volt az áruló is. A római birodalom összeomlása éppen ennek a castellumnak a feladásával kezdődött. A helyi legenda szerint csakis egy katona lehetett, aki az ellenség kezére juttatta, és aki miatt egy egész birodalom napkorongja, fényessége leáldozott.

Mi lehetett hát a méltó büntetése ennek a szerencsétlennek? Természetesen az, ami a hajdan volt birodalmak álma: visszafényezni a régi dicsőséget, visszahódítani a területeikkel együtt. Ennek mi sem lehetett méltóbb szimbóluma az Alexandriában vert római aranyból. Az utolsó római katona büntetése pedig az lett, hogy amíg csak él, a dörömb alatt húzódó katakombákban addig kell fényesítenie a császár aranyát, amíg a hajdani dicsőség fénye újra fel nem ragyog a birodalom fölött, akkor szabadulhat csak, akkor megbocsátják neki az árulást is.

Kiadós esők után mindig kíváncsian leskelődtem a többi gyerekkel egy-egy előbukkanó, rejtélyes bejárat előtt. Meglepő, hogy még mindig találnak a régészek olyan feltáratlan alagutakat az épület falai alatt, melyeket nem ismertünk, a kövek pedig csak megerősítik, hogy az egykori castellum alapjait felhasználták a templom építéséhez. A boltív, a hátsó templombejárat pedig máig látható, és a rómaiak erődjének részét alkotta.

Sztárai Mihály templomáról van szó, aki itt írta hitvitázó dialógusait, melyeket a magyar drámairodalom kezdeteiként szoktunk emlegetni. Ebből a világból építkeztek első munkáim.

A laskói templomdomb terméskőből összerakott magaslatán áll az Ősök jusán emlékmű honfoglaló katonája a pécsi Zsolnay-gyár kivitelezésében. Rezenéstelen, konok arckifejezéssel kardjára támaszkodik. Később nyer majd értelmet, hogy ez a kard miért éppen olyan, mint Arthur királyé. Az emlékművet

az első világháborúban elesett helybeli katonák emlékére állították 1942-ben, „amikor bejöttek a magyarok”.

Laskó után a pécsi Nagy Lajos Gimnáziumot már magam választottam. *Gimnazisták* című regényem az én személyes történelmem része. A történelem egyrészt a múlt, már mindig a nyelv, másrészt viszont folyamatában ábrázolhatatlan, traumatikus behatolás az életünkbe. Frederic Jameson híres kifejezésével: „a történelem az, ami fáj”.

A regény egyik elemzője, Thimár Attila találóan állapítja meg, hogy a gimnáziumi négy év leírása olyan, mint egy nagy állókép, mintha egy kamera körbejárna.

A szereplői pedig ugyanazok. A kamaszkori barátságok a legmaradandóbbak, a méltatlan helyen átélt évek szétszakíthatatlanul összetartanak. Kiállják az idő próbáját mint a szívós növények folyamatos locsolgatás nélkül. Ezért mondta mindhárom barátom, amikor a kéziratot odaadtam nekik jóval a megjelenés előtt, hogy akár a bíróságon is vállalják közös emlékeinket.

A hierarchiában gondolkodó emberek rosszul viselik a szembenézést a múltjukkal. Nem is lepett meg, amikor elmondták, hogy egykori gimnáziumi tanárom átsétált a tér túloldalára, a könyvesboltba, és a kirakatból a könyvhét első napján kivetette a *Gimnazistákat*. Nem csodálkozom rajta. A regényt burkolatlan társadalombírálatként is lehet olvasni.

A *Psalerium Ungarikum* egyik legismertebb zsoltára a X C., amely Szenczi Molnár Albert fordításában így kezdődik: „Te benned bízunk eleitől fogva...” Ennek második verse így hangzik: „Kimúlni hagyod őket oly hirtelen, Mint az álom, mely elmúlik azontúl, Mihelyt az ember fölserken álmából, És mint a zöld füvecské a mezőben, Amely nagy hamarsággal elhervad, Reggel virágzik s estve megszárad.” Erre utal a *Gimnazisták* alcíme. A regény néhány fejezete korábban folyóiratokban jelent meg, a címe pedig ilyen formában: *Magyarország (elejétől fogva)*. A végső változatban fölé írtam azt, hogy *Gimnazisták*, megteremtve ezzel azt a szellemi háromszöget, amiben egy család három generációjának tapasztalata fogalmazódik meg: „öröklöd a félelmeinket is, ahogyan a szemed színét”. Az egyetlen eset volt, amikor kötetcímen menet közben változtattam. Pontosan amiatt, mert a múlt folyamatában ábrázolhatatlan.

Az önazonosság kapcsán írja Pawel Huelle a *Castorp*-ban: „Ugyan mi marad meg emlékeinkben egy tengerparti nyaralásból tíz év múltán? Nem az egymást követő napok és percek vonulnak el szemünk előtt, újrateremtve az elmúlt időket, hanem csak azok az események, történések, amelyek maradandó nyomot hagytak bennünk.” Egy régi regény hőse egy új regényben él tovább. A *Varázshegy* Castorpja szintén egy idegen városban folytatja tanulmányait, és önfeltárási idegenségéről beszél. Regénytrilógiámnak magam is az *Idegen* címet adtam.

A *Gimnazistákkal* megállíthatatlanul leszaladt az orsóról a film. Nem voltam tisztában vele, hogy mire vállalkozom. Mély traumákat senki se szedjen elő önazonosságának taglására. Nem veszélytelen baljós ajtókat nyitogatni.

A gimnázium után már nem voltam sem tájékozatlan, sem naiv. És főleg nem féltem attól, hogy összedől a világ, ha éppen meggondolom magam. Újra szabadnak éreztem magam. Ösztöndíjat kaptam a szegedi József Attila Tudományegyetemre, a nyarakat pedig végigdolgoztam Nyugat-Németországban.

Tudatosan készültem arra, hogy megfeleljek azoknak a követelményeknek, melyek majd Ausztráliában várnak. A *Farkasok órája* önéletrajzi regény, melynek az első mondata is erre utal. És utal valami másra is. A dickensi kezdő mondat a világ minden iskolájában kötelező olvasmány, természetesen az önazonosságról szól: „Vajon én magam leszek-e saját élettörténetem hőse, vagy ezt a tisztet másvalaki tölti be: majd elválik – az itt következő lapokból kell kiderülnie.” (A *Copperfield David* első mondata.)

Ez a hozzáállás vitt az ausztrál irodalom ismeretlen tájai felé: olyasmivel akartam foglalkozni, amivel addig kevesen. Úgy gondoltam, hogy a tanulmányaim akkor már legyenek folyamatosak. Amikor átveszem a diplomámat, legyen a zsebemben a repülőjegyem. Ilyen konkrétan és céltudatosan készültem a nagy útra. Aztán huszonnégy óra a levegőben a kengurulógós Quantasszal.

Korántsem ment persze ilyen lezserül, hiszen akkoriban hosszadalmas levelezéssel lehetett csak mindezt lebonyolítani, gondolom, mára a bürokratikus procedúra átfutási idejét jócskán lerövidíti a háló. Láttam azt is, hogy az igazán ambiciózus ausztrálok éppúgy, ahogyan én tettem, az egyetemi éveiket annak előkészítésére fordítják, hol folytassák pályájukat, lehetőleg az Óhazában vagy az Egyesült Államokban. Akikkel ott megismerkedtem, ma csaknem kivétel nélkül egy másik földrész egyetemén tanítanak.

Úgy maradtak meg az emlékezetemben, hogy rendkívül figyelmes emberek, házaikra a nyitott ajtók jellemzőek, a kapuk hiánya, és a világ egyik leggyönyörűbb helyén élnek, saját égbolttal, mégis kisebbségi érzésük van, a világ végén érzik magukat. Szerintem az ü-ző nyelvjárásuk, pontosabban artikulációjuk is nagyon szépen hangzik, csak nehéz megtanulni. És folytathatnám azzal, hogy milyen tarka volt Brisbane tizenkilenc hektáros botanikus kertje és akkoriban épült múzeuma, amelynek legértékesebb képe egy Van Dyck volt. Valahogy éppen ez jutott eszembe whiskyzés közben, amikor az egyik tanárnak némi túlzással azt találtam mondani, hogy még a legkisebb flamand templomban is van minimum egy Van Dyck-oltárkép. Ekkor azzal vágott vissza, amire egyébként nagyon kíváncsi lettem: aki soha még csak Európában sem járt, és tősgyökeres ausztrál értelmiségi, vajon mi jut elsőként eszébe a magyarokról. Szó szerint azt mondta: de hiszen mi győztünk ellenetek a második világháborúban.

Közben sistergett a barbecue, gyökereket raktunk a parázsra, melyeket délután gyűjtögettünk az óceán partján, ezeknek igazán aromás a füstje, melyeket a hullámok kisodornak, a nap pedig alaposan kiszáritja őket a vörös fövényen.

A *Farkasok órájában* központi helye van az Ausztráliában töltött fél évnek, annak is egy kereszt áll a középpontjában, a Dél Keresztjének valósága: nyugodtan mondhatom, szándékosan a mértani középpontjában, mert a könyvnek

szigorú a szerkezete, terét is és idejét is értve. A címe a „the hour of the wolf” tükörfordítása, ismereteim szerint tizenegy angol regényt írtak már ilyen címmel. Ausztráliában rémlett először úgy, hogy mégsem a költők ötlötték ki, hanem élő köznyelvi szintagma. Markánsabbnak találtam a szürkületnél vagy a pirkadatnál. Magyar nyelvterületen először Ingmar Bergman fekete-fehér filmdrámájának és könyvének címe nyomán vált ismertté a hatvanas években, és talán azóta érti mindenki, melyik napszakot jelöli. Később Baka István is innen vette át kötetének és versének címét.

Mindkettőjük könyvéből kiemeltem egy-egy mottót a *Farkasok órája* című regényem elé. Megírása közben folyton a szerkezetét rajzoltam egy papírra, ki honnan hova tart, mert a regényben mások is szerepelnek, ezért az önéletrajzomnak csak az egyik fele van benne.

Most elmondom a történetnek azt a részét, amit ott nem fejtettem ki. Tény, hogy Ausztráliában maradhattam volna. Emellett az is, ha nem teszek eleget a katonai behívónak, akkor életem végéig dezertőrnek számítok, és látogatóba sem jöhetek haza. Függetlenül attól, hogy valakinek van-e más állampolgársága, ezt nem vették figyelembe, a sorkatonai szolgálatot nem lehetett megúszni. Azért áll egy kereszt fizikai és metaforikus értelemben is a regény közepén, mert súlyos döntés előtt álltam. Nem akartam a hidakat felégetni magam mögött. Ott erre úgy készültem fel, hogy megteremtsem a visszatérés lehetőségét. Lehettem volna például fordító. Maradni akkor egyet jelentett volna a gyávasággal, hogy valaki így akar megúszni valamit. Azzal a tudattal kellett volna leélnie életének hátralevő részét, hogy nem mehet haza, otthon bárkivel bármi történjék is, nem vehet részt saját családjának életében, ezzel saját sorsának disszidensévé is válik, ami egy bűnöző helyzetéhez hasonlít, akit valamiért otthon köröznék. Nemigen lehetett ezeket az identitáskérdéseket megkerülni. A válaszom pedig az volt, hogy elfogadom, és nem menekülök előle. Voltam világot látni, akár haza is mehetek, akár vissza is térhetek később, és aztán már akadálya sem lesz annak, hogy esetleg a világnak egy másik részét válasszam.

A hazatérés és a szarajevói katonáskodás után jócskán megváltoztam. Az ambícióim is mások lettek. Egy év sem kellett hozzá, hogy rájöjjek, Ausztráliában csak fiatalnak érdemes lenni. Közben végképp lettem arról, hogy fordító legyek, mert ahhoz folyton stílusváltások és párhuzamos szellemi identitások kellettnek.

Ma már minden írógenerációról elmondható, hogy közel állt a rockzenéhez. A világ számos regényébe beleolvasva, rengeteg utalást találunk, olyan, mint egy közös nyelv. Most olvastam Włodzimierz Kowalewski *A szép szoba* című regényét, legalább annyi zenekart és dalcímet említ, mint én a *Gimnazistákban*, sokszor ugyanazokat. De említhetnem Salman Rushdie *Talpa alatt a föld* című regényét is, ahol hasonló szerepet játszik a rockzene, mert egy kicsit bele is lóg egy zenekar a történetbe. Ha egy konkrét dalt említ valaki egy történetben, abban a pillanatban aláfestő zenévé válik, ahogyan egy filmben. Ha lehunyjuk a szemünket, felidézünk egy utcát, bemegyünk egy házba, a szobákban ismerjük

a bútorokat. Akkor is, ha azt a házat régen lebontották. Hasonló szerepe van bármilyen zenei hivatkozásnak. Ilyen értelemben kihallatszanak a basszusok a prózából is.

A baráti körömben szinte mindenki eljutott legalább a basszusgitárig. Első könyvem, a *Jelenések*, rokszövegeket tartalmaz. Ez a nézet is persze éppúgy korfüggő, mint az, hogy valaki hobbiból zenél, mert ezt is generációs kérdésnek tartottam. Minden valamirevaló dalszövegem olvasható a két kötetemben. A költészet nálam a dübörgéssel fonódott össze, a Black Sabbath *Paranoid*-ját máig az én fordításomban szokták magyarul játszani. Némelyik pedig még a rádiók adóin is hallható régi felvételeken. De van olyan szövegem, amelyben mások vették észre a zenei ihletést. Dinnyés József a cédéjére is felvette *A város-lakó táncát*, aminek a zenéjét harmincöt évvel ezelőtt írta. A zenei megosztón tucatnyi megzenésített versem hallható.

Sohasem kevertem a műfajokat. Még regényt és novellát sem tudtam párhuzamosan írni. Hamar megtörtént a próza felé fordulás, a történeteim már nem fértek a versekbe.

Nem gondoltam volna, hogy az 1987-es *Drávaszögi kereszték* lesz a legismer-tebb könyvem. Első regényemben részvétellel és felháborodással, egyetlen dátum és szám nélkül arra akarta felhívni a figyelmet, hogy a Drávaszögben az utóbbi száz év népszámlálási adatai rendre tényként mutatták ki minden alkalommal a lakosság megfélemezését. Mintha megnevezhetetlen járvány pusztítana, hallgatólagos népirtás folyna, vagy a csendes befelé fordulás viszi az embereket a rendelt sorsba.

Nem tudtam tétlenül nézni. Úgy gondoltam, hogy eljött az utolsó pillanat, amikor még papírra lehet tenni legalább azt a szellemi örökséget, amit a nagy-szüleim rám hagytak. Beszédes Valéria néprajzkutató írta a könyvről, hogy többet meg lehet tudni belőle a népeletről, mint számos néprajzi gyűjtésből. Természetesen mindenkinek jólesik, ha megdicsérik, de mégiscsak fontosabb ebben a megállapításban, hogy ezt egy szakember észrevette. Mert könnyebben befogadható az összes tájnyelvi kifejezés, babona, népszokás, hiedelem, ha cse-lekménybe szőtték. Benne van két darázi ballada is, melyeket az adatközlő csak töredékeiben tudott felidézni, de azért a hiányzó részeket el tudta legalább mesélni, így maradtak fenn, ebbe a „különös hálóba szöve”.

Az egymást követő halálesetek monotoniját a fokozással ellensúlyoztam, az egymásba kavarodó lakodalom és házégés az a csúcspont, ahogyan Nagy László *Lánglakodalom* című versében is a halál és a vigasság egy apokaliptikus vízióban ölt testet, amin túl már a semmi van.

Közvetlenül a könyv megjelenése után engem nagyon is lehetséges veszélyek fenyegettek, éppen az említett jelenet megírása miatt is, eléggé frissen élt a tra-gédia abban a családban, és ismerve őket, hogy ezt csak ilyen pőrén leírtam, mint helyszíni tudósítást szüleik haláláról, ha a fülükbe jut a dolog, ki tudja, mi lesz, röviden kiszámíthatatlannak tartottam a reakciókat. De mégsem emiatt adódtak a fejcsóválások, hanem a regény címéből: „legalább a címben nem

kellott volna ezt így kiugratni”, így hangzott a kiadói vélemény az akkor még titói beidegződések hatására! Egyrészt a politikai érzékenység még nem kedvezett a regényben felvetett témáknak, pl. a partizánok rémtetteinek. Ne feledjük, a karácsonyt sem lehetett „legálisan” ünnepelni a párt őriző tekintete mellett, a regény megjelenése után három évvel ünnepelhettük csak meg első szabad karácsonyunkat.

Nem a szakmai megítéléstől tartottam, hanem konkrétan attól, hogyan fogadják majd a Drávaszögben, ahol mindenki ismerhette az összes szereplőt. Persze hogy kerültem a durva minősítéseket, de azért mégsem mindenki angyal ebben a regényben. A fogadtatás nagyon meglepett. Először is az, hogy a könyv elfogyott ezer példányban Vajdaságban 1988-ban. Az irodalmi köztudat egyébként a húsz évvel későbbi második kiadását ismeri, amely a Magyar Naplónál jelent meg.

Az is jellemző, hogy mikor miről írtam. Ciklusokra tagolódnak a novellásoktetek, ezért mondhatnám, hogy kézenfekvő lett a regénykorszak eljövetele. De ez nem fedné a valóságot, mert a *Gyilkosság a joghurt miatt*ban már legalább négyfelé ágazik a keresztút, négy ciklusa négyféle prózaszemléletet tükröz. Megint egy fél éves nagy utazás következett, ezúttal Németországba, ami után végképp nem lehetett ott folytatni semmit, ahol abbahagytam.

Tudom, hogy sokan a regényt magasabb rendű műfajnak tarják, mégsem ez a lényeg. Az írónak egyszerűen nem irodalomelméleti okai vannak az írásra. Előre megfontolt szándékkal teszi. Ahogyan Gabriel García Márquez is lényegre törően megfogalmazta önéletrajza címében: *Azért élek, hogy elmeséljem az életemet*. Amikor ismétlődésekre, átfedésekre és felülírásra bukkan az olvasó, az mindig annak a küzdelemnek az eredménye, hogy közelebb kerüljek ugyanahhoz a gondolathoz, szándékhoz, aminek kifejtésével még mindig nem vagyok megelégedve. Mintha valaha is megszabadulhatnék attól az alapvetéstől, amely sarkítva így mondható ki: minden, ami velem történt, a papíron folytatódik, ott bontakozik ki, ott alakul, velem együtt át- meg átírja önmagát. Senki más nem tud a hősöm lenni, mint én magam.

Még kéziratkorában beszélgettünk a *Gimnazistákról* egy szűkebb társaságban, és valaki feltette a kérdést, hogy ennek hány százaléka igaz. Pálfalvi Lajos irodalomtörténész, aki a regény egyik főhőse, erre azt válaszolta, hogy nagyjából a háromnegyede.

Már azt hittem, csak engem foglalkoztat ilyen megszállottan a saját életem, és hogy hány százalékban tartják akár az érintettek igaznak, akár százalékban meghatározva. Más kérdés, hogy nekem a fikciós része ugyanolyan igazság. Ezért hozok a megszállottságra egy friss példát valaki mástól. Marek Kochan lengyel író 1969-ben született, *A pék fia* című hosszabb elbeszélésében ezt írja: „Harmincnyolc százalék. Ennyi igazságnak kell lennie ahhoz, hogy a szöveg valóságos legyen. A maradékot kitalálhatod. Amennyi a száz százalékból hiányzik.”

Azt mondják, a bolond nem érzékeli a veszélyt. Tanúsíthatom, hogy a normális sem. Laskón voltam, amikor a délszláv háborúban a megszállás első napjaiban

Bellyén tizennyolc magyar és horvát lakost agyonlőttek a saját lakásán a szerb szabadcsapatok, mindössze négy kilométerre tőlem. Nem vagyok sem bátor, sem hős, csak szerencsém volt, és másnap persze eljöttem, aztán egy darabig nem tudtam aludni, éjszakánként pedig írtam tovább az életemet.

Néhány nap múlva Budapesten egyik barátunkkal söröztünk, mondtam neki, hogy miről írtam. Felajánlotta, hogy rögvest elvisz az *Élet és Irodalom* szerkesztőségbe, ahova a kéziratot leadtam, mondván, hogy ez nem mártíromság, hanem balekság lenne – de akkor már nyomdába adták, és meg is jelent. Miért írok ilyeneket? – hangzott az aggódó kérdés.

Azért, mert ez is az én életem volt, közben araszolt vele párhuzamosan egy másik is, amit inkább mások féltettek. Ha besűrűsödött körülöttem a világ, akkor a szövegek is sűrűbben jöttek, ha ritkult, akkor pedig elővettem sokszor újra ugyanazt, és megírtam újra a lemeztelenített valóságot, előre megfontolt szándékkal. Mert nekem nincs is másik történetem, csak ez az egy.

Nem árt, ha odafigyelek mások meglátásaira, mert leginkább számomra szolgálnak iránytűként. Fekete J. József írta egyik tanulmányában: „Kontra Ferenc prózaírói munkásságával új minőség jelent meg a jugoszláv kisebbségi létábrázolás irodalmi eszköztárában: a szókimondás.”

Az én olvasatomban az igazságérzet szinonimája: a *Drávaszögi kereszteltől* Az *álmom hídjáig* ez valóban mindegyik regényemre érvényes. Csak illusztrálni tudom egy konkrét példával. A *Gyilkosság a joghurt miatt* című kötet címadó novellája egy újsághír alapján íródott. Kivágtam és beleragasztottam a minde-nes füzetembe, nehogy elkallódjon. Szembetűnik, hogy a címe is ugyanaz. Mert ennél jobbat nem is tudtam volna kitalálni: egyszerre utal a háborút megelőző joghurtforradalomra és a háborút záró tényleges, konkrét gyilkosságra. Talán van, aki nem emlékszik rá, ezért elmondom: a forradalom is ugyanazokról a joghurtos poharakról kapta a nevét, mint ami miatt a szerencsétlen albán bureksütőt megölték.

Mikszáth Kálmán *Különös házassága* és Truman Capote *Hidegvérrelje* is egy újsághír alapján íródott, és ezeknek a cikkeknek is szó szerint az volt a címe, mint ami a regényé lett.

Ha tehettem, a vizualításra is kiterjesztettem az önazonosságot: az *Úgy történik el* és a *Kalendárium* illusztrációit magam készítettem fehér kartonból és újságpapírból. Azért nem bíztam a munkát képzőművészre, mert itt mindennek a helyén kellett lennie. A szerzőnek az is a szeme előtt van, ami nem szerepel a szövegben, a képről viszont kihagyhatatlan a háttér. Bori Imre akadémikus volt a könyv recenzense, aki szerint ebben a könyvben nemcsak irónia van, hanem humor is. Körülbelül egy hónap leforgása alatt kelt el az 1993-as karácsonyi könyvvásár keretében az utolsó darabig mind az ezer példány.

Egy tucat lazán összefüggő történet a tizenkét hónapról. A *Kalendárium* az átmenet, amire céloztam. A mi életünk is tele van történettel, ami szolgálhat olyan emlékezetes tanulságokkal, mint a klasszikus tündérmesék. Gyerekeknek szántam, nagyrészt mégis komoly lapokban jelentek meg a 12 hónap novellái

előzetesen: a *Senkiföldje* a *Kortársban*, *Az utolsó római katona* a *Holmiban*, *Az elnök és én* az *Élet és Irodalomban*, a *Privátgyilk* a *Tiszatájban*, a *Háromkirályok* az *Új Symposionban*.

A *Wien a sínen túllal* ugyanaz történt, mint a *Gyilkosság a joghurt miatt*-tal, beavat egy bűnügyi történetbe. Megjelent egy újsághír, mellette fotókat közöltek, és érdekelni kezdett, mi, hol és miért történt. Mindkét esetben gyilkoltak, előre megfontolt szándékkal. Bécsben éppúgy azonosítani lehetett a helyszínt, ahogyan Újvidéken. Az első változat, ami a regénynek nagyjából az ötöd-részt teszi ki, a *Magyar Naplóban* jelent meg *Vonatok* címmel. Inkább nevezném a regény szinopszisának, mint elbeszélésnek, mivel ebből a magból terebélyesedett ki a regény. Időközben megjelent *Wiener Kerle* címmel a könyv német fordítása is.

Włodzimierz Kowalewski lengyel író egészen véletlenszerűen lett a regény címadója. Amikor lefordították a novelláimat lengyelre, Varsó után Olsztynban szerveztek irodalmi estet, ami nekem arról marad emlékezetes, hogy egy igazi lovagvárban. A környezet mesebeliségét csak fokozta napközben a dermesztő hideg a tűző napon. A végtelennek tetsző Mazuri-tóvidék mellett templom állt, jelezve a világ végét.

Kowalewski volt a házigazda, ő vezette az estet, és másnap megmutatta szülővárosának jellegzetes helyeit. Egyszer csak zökkent egyet a kocsi, aminek én biztosan nem tulajdonítottam volna semmilyen jelentőséget, ő viszont elmondta, hogy itt született, ezt a városrészt úgy nevezik, hogy „a sínen túl”. Ösztönösen azt mondtam erre, hogy kitűnő regénycím lenne, és ő, aki annyi önéletrajzi elemet vitt eddig minden munkájába, ugyan miért nem használja fel ezt a beszélő címet. De a felvetés megválaszolatlanul maradt a levegőben. Válaszként valami furcsa arckifejezés jelent meg rajta, mindez pillanatok alatt történt, gyorsan témát váltott, az arckifejezés viszont maradt egy darabig. Megéreztem, hogy nem is szívesen emlékszik vissza a sínen túlra, és sosem írna regényt belőle. Mert szégyellte.

Aztán már igazán nem volt nehéz egymás mellé tennem gondolatban: hiszen én eddig több városban is találkoztam olyan negyeddal, aminek rossz híre volt, ahonnan inkább elköltöztek, és amit aztán szégyelltek az emberek. Brisbane-ben Inalának hívták ezt a városrészt. Ilyen helyet bárki bármelyik városban tudna mondani. Az pedig, hogy Bécsnek is van egy ilyen városrésze, szintén ismert mindenki előtt: „a sínen túlnak” nevezik.

A Kossuth rádió hangjátékot készített a *Wien a sínen túl* című regényemből, amelyet tíz részben, tíz egymást követő este sugároztak mindennap ugyanabban az időpontban tavaly novemberben. A szerzői önazonosság kérdése úgy vetődött fel bennem, mint amikor a hóhért akasztják. Mint amikor az ember a bőrét is leveti, ez már a hatodik könyvem volt, amit így hallottam vissza, de ezt egy filmrendező készítette, és úgy is hallgattam végig, hogy közben pergett előttem a film. Természetesen 16 éven felülieknek! Azon gondolkodtam, hogy ehhez a szaktudáshoz sebészkes kell. Egy 240 oldalas regényből úgy vágni,

hogy az eredeti szövegből ne sérüljön semmi. Nincsenek átírt mondatok. A jelenetek a dialógusokkal úgy vannak egyben, ahogyan az eredetiben. Egy új alkotása egy másik műfajnak, amit a szerző is olyan újdonságként hallgat, mint bárki más. Nem tudom előre, mi következik, csak utólag tudom, hogy miért. Bátor választás volt, nem gondoltam volna, hogy a rádióban elhangozhat.

Végül az önazonosság kapcsán Platónt idézem, aki azt mondta, hogy „van egy hely, amelyet neked kell betöltened, és amelyet senki más nem tölthet be rajtad kívül; valami, amit neked kell megtenned, amit senki más nem tehet meg”. A *Lepkefogó* írása közben már ez a gondolat járt a fejemben, hogy megvan a saját küldetésem. Ha én nem írom le ezeket a történeteket, akkor nem írja le senki sem.

